

ЧОМУ ТЕОЛОГІЯ ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ ВИКОРИСТОВУЄ МАРКСИСТСЬКІ ІДЕЇ?

"Справа зовсім не в тому, чи поділяє особистість, віруючий, соціальні ідеї марксизму. Справа в тому, як відображається вплив об'єктивних умов соціального буття людини в її свідомості, мисленні, діяльності. І якщо ці умови об'єктивно та адекватно розкриваються в соціальній концепції марксизму, то нехай це буде марксизм, оскільки немає сенсу його заперечувати: це міг би бути взагалі будь-який "ізм"
[7, с. 23]

Вступ

Карл Маркс, був великим критиком християнства, іудаїзму та релігії в цілому¹, але не залежно від того, що Маркс був противником релігії, багато християнських мислителів, як в минулому, так і в сучасному часі користуються марксистською критичною соціальною теорією. До марксизму звертались такі мислителі, як Жан Марітен/Jaques Maritain (1882–1973)² та Рейнхольд Нібуhr/Reinhold Niebuhr (1892–1971)³. В шістдесяті роки двадцятого століття на Заході до лівих ідей зверталась так звана радикальна теологія Смерті Бога⁴. Ідеями марксизму захоплювались і представники Теології Визволення (Liberation Theology) в сімдесяті роки ХХ століття. Особливо це можна було побачити в соціальних та революційних ідеях Жозе Мігуез Боніно/Jose Miguez Bonino (1924–) [32]. Основною ідеєю Теології Визволення був радикальний розрив з тим, що зветься Status Quo, де звільнення експлуатованого класу та соціальна революція, призначені зруйнувати економічну залежність, а це в свою чергу провокує зміну та радикальний поворот до нового суспільства, соціального суспільства – чи, можливо, робить існування такого суспільства потенційно можливим. Отже Теологія Визволення в Латинській Америці знайшла свій радикальний поворот в соціально-революційному русі, марксистській ідеології та політичній активності. Але питання, яке я хотів би підняти та дослідити в цій роботі стосується того, чому Теологія Визволення використовує марксистську ідеологію. Як таке стало мож-

¹ Маркс був німецьким євреєм, який став в опозицію до іудаїзму та християнства. Наприклад його критику релігії можна знайти в одній з його, до речі мало відомих, робіт: "К єврейському вопросу" (1844) [14]

² Більш детальну інформацію можна знайти в статті про "Цілісний Гуманізм" ("*Integral Humanism*") Марітена [47]

³ Рейнхольд Нібуhr/Reinhold Niebuhr (1892–1971) був протестанським теологом, краще відомим за своїми намаганнями поєднати Християнську віру та сучасну політику та дипломатію.

⁴ Цю ідею можна знайти в роботі Ніцше "*Так говорив Заратустра*" (1883–1885). Даючи коментар на першу критику Канта, німецький поет Генріх Гейне/Heinrich Heine (1797–1856) говорить про Бога, що помирає. Як сказав Макпелен/McClellan: "Християнський теолог може написати книгу під назвою *Смерть Бога*, в той час, як Марксистський атеїст може бути автором *Бог, ще не помер*" / "a Christian Theologian could write a book entitled *The Death of God while a Marxist atheist was the author of *God is Not Yet Dead**" [57, с. 364]. Також можна прослідити схожі ідеї ще у Канта, Рітчля/Ritschl, Бульмана/Bultman, Тіліха/Tillich та в роботі Бонхофера/Bonhoeffer "*Листи з в'язниці*" / "*Letters form Prison*". Більш детальну інформацію на російській мові дивись у Томаса Альтицера [1].

ливим, що християни почали діалог з таким не "християнським" рухом, як марксистська критика соціального устрою?

Структура цієї дослідницької роботи буде вистроєна наступним чином. В першій частині будуть коротко описані життя та ідеї Маркса. В другій буде зроблений вступ до розуміння природи взаємовідносин між Теологією Визволення та Марксизмом. В третій частині буде дана відповідь на питання, чому Теологія Визволення використовує марксистські ідеї. В останній частині роботи буде розглянуте питання про доречність, з моральної точки зору, використання марксистських ідей, латиноамериканськими теологами, в своєму культурному та історичному контексті.

З тієї причини, що дана робота писалась за межами України, а саме в бібліотеках Хорватії, США та Великобританії, джерела, на які я буду спиратися, по більшій мірі є англомовними. Також причина більшості англомовних джерел полягає в тому, що, дуже складно, навіть неможливо, знайти доступні джерела, а тим паче першоджерела, по Теології Визволення на російській, а тим більше на українській мові⁵.

1. Марксизм

Бокмуел/Вокстмуел⁶ починає свою статтю "*Карл Маркс: спростування Християнства: теологічна відповідь*" / "*Karl Marx's Negation of Christianity: A Theological Response*" з наступного питання: чи слід вважати те, що зі смертю Карла Маркса, який вважається інтелектуальним батьком марксизму, помер і сам марксизм? Іншими словами: чи помер марксизм після того, як його піддало критиці наступне покоління, чи помер марксизм від теоретичної маніпуляції та тих змін, які внесли його послідовники, чи став він менш актуальним хоча би від тих наслідків, які мали ті, хто намагався практично застосувати це вчення в тій, чи іншій частині світу? Можливо вчення Маркса все ще є актуальним віруванням та світоглядом сьогодення? Якщо ні, то чому марксизм знаходиться в живому діалозі навіть зі Світовим Конгресом Церков, запитує Бокмуел? [30, р. 251].

Цікаво, що Маркс помер сто років тому, але питаннями, які були підняті в його роботах актуальні ще й досі. Чому? Ось мінімум три причини на які вказують історики та філософи:

1. Деякі люди все ще вірять в те, що капіталізм має внутрішні протиріччя, а Маркс є вірним провідником в питаннях соціального аналізу.

2. Велика кількість людей (більш аніж одна третина від усієї маси) в світі відчула на собі вплив марксизму, чи краще сказати, однієї з його версій.

3. Марксизм є системою осмислення світу взагалі, системою, яка була (і є) частиною життя людей на протязі декількох поколінь [51, р. 141].

⁵ В 2011 році з друку (Черкаси: Колоквіум, 2011) вийшов російський переклад книжки Стенлі Гренца та Роджера Олсона "Богословие и Богословы XX века"/Stanley J.Grenz & Roger E. Olson. 20th Theology. – Downers Grove: InterVarsity Press, 1992. Це одна з небагатьох книг на російській мові в якій є невеличкий розділ (Возрождение имманентности. Богословие освобождения) інформація по Теології Визволення [8, с. 318–340]. Також дивись розділ "Герменевтика освобождения и постколониальная герменевтика" в [27]. Доречі, ось ті джерела, які можуть ввести російськомовного читача в тематику Теології Звільнення: [4; 5; 6; 9; 12; 18; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 28]. Українською мовою по Христології представників Теології Звільнення є декілька сторінок в [20].

⁶ Доктор Бокмуел/Вокстмуел працює викладачем теології та етики в Реджент Коледжі (Regent College), Ванкувер, Канада.

1.1. Життя Маркса

Карл Маркс (Karl Heinrich Marx) (1818–1883) був німецьким філософом, соціологом, економістом та політичним журналістом, якого вважають батьком та засновником комунізму [57, р. 360]. Маркса охрестили в шестирічному віці (в 1824 році), і деякі вважають, що саме в цьому, мабуть і потрібно шукати коріння його критичного ставлення до релігії [57, с. 360]. Він здобував освіту в Бонні, потім в Берліні, де спочатку вивчав юридичні науки, але згодом захопився історією і філософією під впливом матеріалізму Людвіга Феєрбаха та Гегелянства [57, р. 360]. В 1842 році, Маркс почав писати для опозиційної газети "Rheinische Zeitung". Його статті, які стосувалися політики та економіки, були результатом його поступового росту, як соціаліста [59, р. 12]. В 1843 році Маркс переїжджає до Парижу, потім в 1845 до Брюсселю, а після участі у революції на своїй батьківщині, він остаточно оселяється у Лондоні, де продовжує займатися письмовою діяльністю аж до своєї смерті [57, р. 360]. До його найвідоміших рукописів входять: "Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie/Kapital. Критика политической экономии" (1867) [13], який слід розглядати, як аналіз капіталістичної системи, а також "Das Manifest der Kommunistischen Partei/Маніфест Комуністичної Партії" (1848) [16], який кличе всесвітній робітничий клас до об'єднання заради соціальної революції.

1.2. Вчення Маркса⁷

А) Щодо релігії

Згідно Марксу релігія є продуктом соціального та економічного відчуження. Саме люди створили релігію; релігія сама по собі не робить індивідуума – людиною. Релігія є совістю (self-consciousness) та самоповагою (self-esteem) тих людей, які або не знайшли себе в цьому житті, або втратили себе в цьому житті [55, р. 318]. Маркс мав надію, що в той день, коли економічна ситуація, яка породжує бідність, буде подолана, відпаде і всяка потреба в релігії. Мабуть самою відомою фразою Маркса стосовно релігії є ця: *"Религиозное убожество есть в одно и то же время выражение действительного убожества и протест против этого действительного убожества. Религия – это вздох угнетенной твари, сердце бессердечного мира, подобно тому, как она – дух бездушных порядков. Религия есть опиум для народа"* [15]⁸.

Б) Щодо праці

Ідея Маркса стосувалась того, що визволення людини полягає в його участі в процесі праці⁹. Останні слова Комуністичного Маніфесту пропо-

⁷ Для більш глибокого ознайомлення можна звернутися до [70]. Ця книга, в майже 800 сторінок пропонує читачеві ранні роздуми Маркса, його критику капіталізму, революційні ідеї та стратегії. З останніх робіт по марксизму, які були прочитані мною, я би зауважив такі тексти як [3; 10; 11; 19]. Також буде цікаво звернутися до відомого радянського фільму "Карл Маркс. Молодые годы" (нім. "Karl Marx. Die jungen Jahre") – художній фільм, знятий на кіностудії ім. Горького режисером Львом Куліджановим в 1980 році.

⁸ Для подальшого вивчення ідей Маркса, щодо релігії дивись [65, р. 79–91; 58, р. 64; 74, р. 123–216].

⁹ Для подальшого вивчення я пропоную звернутися до [60]. По-перше, ця книга описує виникнення та структуру марксистської теорії відчуження. По друге, вона показує економічний, політичний, онтологічний, моральний та естетичний аспекти цієї теорії. По третє, книга презентує сучасну важливість марксистської теорії відчуження.

нують наступне: "Пролетариям нечего терять кроме своих цепей. Приобретут же они весь мир. Пролетарии всех стран, соединитесь" [16, с. 415]. На думку професора Єльського університету Мирослава Вольфа, Маркс був скерований гуманістичними бажаннями здолати відчуження, яке так, чи інакше існує в праці робітника [71, р. 55–65]. Але важливо підкреслити те, що за ради подолання цього відчуження Маркс закликав об'єднатися пролетаріат усіх держав, а не однієї окремої держави.

В) *Щодо революції та соціального суспільства.*

Маркс вірив в революцію, під керівництвом робочого класу. Але що мається на увазі під словом "революція"? Тері Іглтон в своїй роботі про Маркса, пише, що для марксизму революція не є синонімом державного перевороту чи тимчасового спалаху суспільного невдоволення. Революція – це не спроба зруйнувати державний устрій. Згідно марксизму метою соціалістичної революції є спроба відібрати владу у капіталістичного буржуа [10, с. 236–237]. Але не слід забувати, що Маркс не вважав, що революцію буде робити меншість. Для нього робітничий клас – це найсуттєвіший і найбільший клас суспільства [10, с. 236–237].

За Марксом вся історія людства – це боротьба класів [51, р. 151]. Згідно його поглядів, ніхто не може визволити себе чи суспільство не зруйнувавши при цьому ті обставини, в яких перебуває та чи інша людина, або суспільство в цілому, тобто існуючий сучасний життєвий стан [70, р. 134]. Такий стан суспільства – це така собі "кабалістична" система поглядів. Революція повинна вести до царства свободи, в якому не існує розподілення на класи, де відсутня бідність та насильство [64, р. 111].

2. Теологія Визволення та марксизм

Теологія Визволення постає перед нами як помісь між християнською вірою та марксистською ідеологією, де Біблія, а також вчення Маркса є її серцевиною [30, р. 251]. Найвизначніший представник Теології Звільнення католицький священник з Перу Гутієрез (Gutierrez), в своїх книгах описує такий союз, між вченням Ісуса та вченням Маркса, терміном "товаришування" єпископів Латинської Америки з марксистськими ідеями¹⁰. Згідно його розуміння, Теологія Визволення взяла за основу марксистську ідею трансформації світу, яка може бути реалізована завдяки соціальній роботі [43, р. 62].

Таке намагання слід розглядати як спробу теологів використати марксизм в процесі економічного аналізу того стану, що склався на початку шістдесятих років ХХ століття в деяких країнах Латинської Америки, через реструктуризацію суспільства за допомогою соціальних ідей [53, р. 105.]. Це говорить про те, що теологи Латинської Америки створили новий сучасний "метод", який був дуже корисним щодо критики феодальних, капіталістичних, та інших форм приниження гідності людини [46, р. 391]. Але, перш за все, слід дати відповідь на питання, про який різновид марксизму ми говоримо тут, тому що згідно Нешу (Nash) є три головні інтерпретації того, що ми називаємо марксизмом:

¹⁰ По відношенню до Теології Визволення, можна використовувати такі синоніми, як: Християнський Марксизм (Christian Marxism), Християнський Соціалізм (Christian Socialism), Соціальне Євангеліє (Social Gospel) та Християнський Пух за Соціальні Права (Christian Civil Rights).

1. Соціально-демократичний марксизм (в якому не можливо уникнути деструктивного дискурсу відносно капіталізму, ціль якого привести до демократичного соціалізму);

2. Марксизм-ленінізм, який є тоталітаризмом;

3. Гуманістичний марксизм [62, р. 16].

На протязі свого дослідження, Неш робить висновок, що за більшістю так званих Теологій Визволення стоїть гуманістичний марксизм, який за рахунком є більш пізнім, і які (класична) соціал-демократична версія марксизму не вважає марксизмом взагалі [62, р. 16]. Це значить, що представники теології Визволення базуються на ранніх манускриптах Маркса¹¹, що важливо тому, що саме в цих манускриптах розвивається його ідея відчуження¹² – доктрина, яку християнські марксистки використовують в їхній відбудові марксистського вчення [62, р. 16]. Представники Теології Визволення використовують мову Маркса, якою він ще користувався в 1841 році, саме в тому році, коли він закінчував свою докторську дисертацію [30, р. 254]. Деякі вважають, що саме в 1841 році Маркс, згідно свідченням Енгельса, стає матеріалістом [2, с. 88]. Саме тоді коли для Маркса ідея філософії стає волею, яка залишає рефлексію, щоб перетворити світ політики, він повстає проти свого вчителя Гегеля [2, с. 88].

Основна задача марксистського соціального аналізу в Латино – Американському контексті полягала в тому, щоб поєднати Християнську теологію та Християнську етику через виявлення соціального конфлікту, систематичного зла, а також обов'язкової прихильності до соціальних змін [40, р. 616]. Наприклад Ескобар, а також інші теологи Латинської Америки зрозуміли маніфест Гутієреза, яким є його книга "Teologia de La Liberacion/Теологія Визволення": ми вже не живемо в Середні Віки, ми не живемо і в Європі, ми живемо в Латинській Америці. На сцені сьогодні не філософія Аристотеля, а Марксова соціологія [36, р. 55; 44, р. 31–33]. Католицький священик Дом Хелдер Камара (Dom Helder Camara) з Бразилії також закликав до синтезу марксизму та християнства, приводячи, як приклад синтез вчення Святого Томи Аквінського, який в свій час, а точніше в Середні Віки, поєднав вчення Аристотеля та Християнство [54, р. 2]. Той, хто читає Гутієреза може побачити, що він докладає багато зусиль, щоб виправдати використання марксизму як методу, який допомагає адекватно проаналізувати соціально-економічний стан Латино-американського регіону. Згідно його думки марксизм фокусується саме не на ортодоксії, а на ортопраксії, що має стати основним фактором в процесі трансформації світу [44, р. 8]. Гутієрез відсто-

¹¹ Згідно Нешу, Карл Маркс "написав свої ранні манускрипти ще до того, як навіть сам став марксистом" [62, р. 16].

¹² Неш пише, що Марксову ідею відчуження слід розуміти так: перш за все капіталізм, спричиняє відчуження робітників від того, що вони виробляють: речі, які вони виробляють починають домінувати над ними та контролювати їх. По друге, виробник відчужується від самого робочого процесу – тільки уявіть скільки чоловіків та жінок ненавидять свою роботу. По третє, працівники, які знаходяться в капіталістичному суспільстві, стають відчуженими від інших людей, через конкурентоспроможність та ворожнечу. В четвертих, робітник не тільки стає відчуженим від того, що він виробляє, від своєї роботи, від інших робітників, але ще й від стає відчуженим від самого себе [62, р. 16]. Згідно Іудео-Християнського підходу людина відчужена від Бога.

ює ту точку зору, що вплив марксизму став занепадати в середині дев'ятнадцятого століття, але в сучасні часи (друга половина двадцятого століття) його культурний вплив знову став зростати [44, р. 8].

Близькі стосунки між Християнством та марксизмом не є лише досвідом Латинської Америки. Таку ситуацію можливо споглядати і в інших державах Третього Світу. Ці країни адаптували соціалізм, як "істинне відображення християнства" [44, р. 8]. В роботі "Марксизм як Християнська Перспектива Америки" ("Marxism an American Christian Perspective") знаходимо наступне:

1. В Латинській Америці, теологи використовують марксизм за ради людей, які знаходяться під гнітом.

2. В Італії багато християн виступали за комуністичну владу, а також приєднувались до Комуністичної партії.

3. В Чілі, марксистська соціальна система, розвинута під керівництвом Сальвадора Альєнде (Salvador Allende) на початку сімдесятих років ХХ століття, була проголошена предтечею справедливого суспільства.

4. Рух під назвою "Християни за Соціалізм" (Christians for Socialism)¹³ який почався в Чілі, потім перекинувся і на інші країн світу, навіть найшов своїх прихильників в деяких містах США.

5. В Англії "Нові Ліві" (New Left) католики зайшли так далеко, що почали говорити про те, що християни, за своїми політичними переконаннями, мають буди марксистами. Під цим слід розуміти те, що найкраща реакція на суспільну несправедливість, що сьогодні проявляється в тій чи іншій країні світу, це участь в боротьбі заради революційного соціалізму¹⁴.

В контексті Латинської Америки, серед теологів, були популярні дві різні реакції на християнсько-марксистський діалог. Перша реакція – це намагання виправдати тісні стосунки між християнством та марксистською ідеологією, друга реакція – це спроба відкинути будь які стосунки між ними. Жозе Мігуез Боніно (José Miguez Bonino), аргентинський протестантський (методистський) теолог в 1976 видав свою книгу "Християни та Марксистки" [31]. В своїй книзі він робить доволі таки глибокий аналіз складного розуміння того, що слід розглядати під приналежністю до християнства та приналежністю до марксизму, та можливі точки дотику між ними [39, р. 69]. Його працю слід тлумачити, як марксистсько-християнський альянс в теології, який на практиці об'єднав між собою багатьох християн Латинської Америки¹⁵. Інший представник Теології Визволення – Жозе Профіно Міранда (José Profino Miranda), написав в 1974 році книгу "Маркс та Біблія", в якій намагався виправдати тісні стосунки між Марксом та Біблією, та називав Бога Визволителем всіх пригноблених [39, р. 69].

З іншої сторони, Сегундо Галілеа (Segundo Galilea), з Колумбії, виступав проти того, що Теологія Визволення відчувала вплив марксизму,

¹³ Більше про християнський соціалізм: [35]. Дивись також про сучасний християнський соціалізм [77]. Дивись також [61].

¹⁴ Стаття про тих, хто дотримується основних християнських вірувань та поділяють лівоцентристські чи соціалістичні ідеї в [76].

¹⁵ Дивись критику таких поглядів Боніно: J. Lara – Braud, José Míguez Bonino. Christians and Marxists: The Mutual Challenge to Revolution [Electronic source]. – Access mode: <http://theologytoday.ptsem.edu/oct1976/v33-3-bookreview4.htm>.

що в будь-якому разі приведе її до "горизонталізму", тобто до звичайної політичної боротьби, через що таке християнство стане чистим гуманізмом [41, р. 170].

Гентс (Gents) наприклад вважав, що деякі теологи використовують марксизм не тільки заради соціального аналізу, але дозволяють собі навіть підмінити біблійну віру, як авторитетний для християн світогляд [40, р. 616]. Пітер Вагнер (Peter Wagner), який брав участь в латиноамериканському Визвольному Русі, був дуже не задоволеним тим, що марксистська ідеологія стала домінуючою в Латинській Америці. За його словами, питання не в тому, чи може християнин бути прибічником марксистської ідеології, орієнтованим тим, чи іншим політичним переконанням в своєму житті. Питання скоріше в тім, чи потрібно християнину, який отримав свободу у Христі, дотримуватися якихось чітких ідеологічно-політичних переконань взагалі. Християнський світогляд, сам по собі, здатен до того, щоб осмислити та відповісти на всі соціальні та політичні питання. Якщо цілі, які має християнин, не протирічать його совісті, та його політичним переконанням, які допомагають йому змінити цей світ, не розходяться між собою, то він має бути вільним обирати ті політичні методи, які служать досягненню його цілей, особливо, якщо без такого політичного переконання його християнське буття буде не повною мірою реалізоване. Але це може відноситися як до соціаліста так і до капіталіста, пацифіста, чи революційно настроєного [72, р. 61].

У всякому разі, досвід християн Латинської Америки в часи духовної трансформації, та соціальних реформ, був насичений багатьма аспектами марксистської ідеології. І це слід визнати як історичний факт. Інше питання, чи був такий досвід позитивним чи негативним, та які наслідки від цього? Трохи нижче ми обов'язково спробуємо дати відповідь на це питання. Зараз тільки зауважимо те, що в марксистсько-християнських стосунках були як часи розквіту, так і часи занепаду. Отже перейдемо до питання, чому теологи Визвольного Руху використовували марксистську ідеологію, та яка практична користь від цієї ідеології?

3. Чому Теологія Визвольного руху використовує марксистські ідеї?

Представники Теології Визволення мають мінімум дві основні причини чому вони використовують марксистські ідеї. Перш за все, марксистський аналіз показував реальну ситуацію в Латинській Америці та вірно вказував шлях, в процесі пошуку вирішенні проблеми, в ситуації бідного населення тієї, чи іншої держави. В своїй книзі, яка вже була згадана раніше, "Теологія Визволення", Гутієрез дискутує про те, чи слід вважати, що точка зору, яка прославляє цінності людини, є тільки ексклюзивно християнською точкою зору. Адже дуже подібна точка зору може бути знайдена і в марксистській позиції [44, р. 16]. По друге, марксизм дає дуже практичну та вигідну політичну програму в якій, "несправедлива соціальна система" може бути не тільки змінена, чи трансформована, але й повністю знешкоджена, а більш справедливе суспільство збудоване [55, р. 339].

За Гентцом (Gentz) представники Теології Визволення використовують марксизм за чотирма причинами. По перше марксизм декларує ви-

зволення класу, який знаходиться під гнітом. По друге, марксистські революції мають посередницький вплив на визволення цього класу. По третє, марксизм спонукає до соціальних реформ та змін. І останнє, четверте, полягає в тому, що марксизм – це рух за соціальні права [40, р. 615]. Гентц згадує всі ці причини, але дуже коротко, майже в одному параграфі, який стосується глобального розуміння Визвольного Руху¹⁶. Саме ці причини ми і візьмемо за основу для подальшого досліджу, але спробуємо замінити, в нашому разі, слово "Марксизм" на слово "Теологія Визволення". Таким чином ми будемо намагатися поєднати аргументацію Гентца та наші міркування.

3.1. Теологія Визволення (на прикладі марксизму) є інструментом пригніченого класу

Джон Собріно (John Sobrino) в своїй "Систематичній Теології" представляє марксизм з точки зору Визвольного Руху, який існує не стільки для особливої користі, а скільки для користі інших [68, р. 14], а саме для покращення соціальних норм пригніченого класу [68, р. 14]. В контексті Латинської Америки, він аналізує стан в якому існують бідні, позиціонує солідарність з ними, та ставить практичне теологічне (в ситуації Маркса – політичне) питання: які шляхи я можу впровадити та на що я готовий піти, знаючи чому бідні опинились в такому жалюгідному стані? [68, р. 14]. "Особлива увага бідним!" ("Preferential option for the poor!")¹⁷ – є аксіомою теологів Латинської Америки, яка діяла для лаконічного описання ідеї, що постала мотивуючим двигуном всієї Теології Визволення [44, Р. XXVI]. Ця особлива теологія добровільно вирішила сфокусувати свій погляд на бідних прошарках суспільства. "Божа новина для бідних..."; "Наша місія скерована на бідних..."; "Давайте працювати заради бідних..."; "Ісус ототожнював себе з бідними..." [45, р. 152]. В своїй статті під назвою "Взаємовідносини Ісуса з бідними та відчуженими: це важливо для фундаментальної моральної теології", Собріно (Sobrino) пише про те, що на протязі життя Ісус зібрав навколо себе бідних, грішників, тих, хто збирав податі, хворих, калік, самаритян, язичників та жінок [69, р. 12].

Слід нагадати, що і в Новому Заповіті можна знайти основу для соціальних дій, ціль яких принести соціальну свободу пригніченим та дати надію найбіднішим прошаркам суспільства. Наприклад, ми можемо прочитати в Новому Заповіті притчу про Доброго Самарянина, як Ісусове тлумачення заповіді "Люби свого ближнього". В цій історії праведний вчинок розглядається як піклування про фізичний стан людини. Ісус поєднує такі поняття, як "робити добрий вчинок", та спасти життя (Євангеліє від Марка 3:4), а також робить наголос на відомому списку із шести, கட званих милостивих справ, що стосуються тіла людини: накормити голодного, напоїти спраглого, одягти немаючого одержі, прийняти бездомного, дати ліки хворому, відвідати того, хто знаходиться в тюрмі (Євангеліє від Матвія 25:31–46).

¹⁶ Наприклад за Гентцом: "Марксистська революція має миттєву визвольну дію" ("Marxist revolutions have immediate liberating impact") [40, р. 615].

¹⁷ Більше інформації можна знайти в [78].

3.2. Революції Теології Визволення (на прикладі марксизму) мають посередницький визвольний вплив

Теологи Визвольного руху використовують церкву, як політичну "зброю" проти тотальної приватизації майна та узурпації виробництва [29, р. 4]. "Католик, який не є революціонером – живе в моральному гріху" [29, р. 4]; "Я революціонер, тому, що я священник" [48, р. 231], "Революційні дії – це християнські дії, священна боротьба" [34, р. 359]. Ці слова належать Камілію Торесу (Camillio Torres), який був одним із перших активістів Теології Визволення, і був вбитий за свої переконання [49, р. 249]. Колумбійський священник, воюючий на стороні партизанів, лишився свого життя під час сутички з державними військовими в 1966 році [48, р. 231].

Тут можна навіть сказати, що Теологія Визволення – є Теологією Революції [33, р. 134–138]. Але революцію слід розглядати саме, як радикальні зміни [38, р. 220], як намагання вибороти покращення в політичній та соціальній сфері. Саме це, екс-марксист, Хумберто Белі (Humberto Belli), пояснював в своїй статті: "Нікарагуа: Поле для перевірки Теології Визволення на передодні Пасторської зустрічі 1984 року". Він писав про те, що революційні політичні дії стають, серед різних проявів Теології Визволення, шляхом, через який можна обґрунтувати християнську любов щодо бідних. Ухиляння від участі в революційних діях слід розцінювати, як ухиляння від бажання бідних здобути свободу, та підштовхує таких християн в ряди тих, хто підтримує систему, яка пригнічує. Саме тому, що сам Ісус жив серед бідних, для сучасних християн відмову від "присяги" на вірність бідним слід розцінювати, як радикальний відхід від самого Христа [62, р. 15].

3.3. Теологія Визволення (як і марксизм) приносить соціальні реформи та зміни

Теологія Визволення, в глобальному розумінні цього слова, збудована на філософії соціальних реформ. Гентц, в своїй статті, вважає, що теологія Визволення включає в себе: боротьбу з рабством, захист праці, підтримку фермерів, протистояння забрудненню навколишнього середовища, відстоювання прав жінок та дітей, роботу по вдосконаленню відношення до расових та етнічних меншин, та інше [62, р. 615].

Я вирішив не згадувати тут права гомосексуальних та лесбійських меншин, чи, наприклад терористичну ідеологію¹⁸, які також борються за соціальні реформи, а їх власна свобода полягає у тому, щоб робити те, що вони хочуть робити. Теологи Визволення мають справу бі льш з такими темами, як багатство та бідність. Вони використовують фрази по типу: "Бог є Господом тих, хто знаходиться під гнітом", а також "Бог на стороні знедолених", в контексті бідних людей, яким вони і намагаються принести звістку про свободу та справедливість.

За Гутієрезом марксистське знаряддя допомагає переломити існуючу систему, а також збудувати соціалістичне суспільство в якому людські права не будуть ігноруватися. Це є найкращий шлях виконати заповідь Христа про те, щоб дати іншому хоча б чашу води, адже накормити,

¹⁸ Для подальшого читання я пропоную звернутися до вивчення політичного, релігійного та морального виміру тероризму, описаного в [50].

чи напоїти когось в наші дні – це політична справа, така собі трансформація суспільства, виклик кинутий існуючому Status Quo [44, р. 116].

4. Яким чином Християне можуть використовувати ідеї Маркса?

Представники Теології Визволення, такі, як Густаво Гутієрез, Джуан Сегундо (Juan Segundo) та Жозе Міранда (Jose Miranda) відгукнулися в свій час на епістемологічну та соціальну перспективи марксистських ідей [73, р. 635]. З іншої сторони латиноамериканська Теологія Визволення завжди підпадала під критику за своє використання марксистської ідеології¹⁹. Наприклад, деякі мислителі намагались наголосити на показовій релігійності та критикували, як марксизм так і капіталізм. Ескобар (Escobar) відносить до такої групи критиків польське Християнство, Папу римського (покійного Івана Павла II) та Хуана Карлоса (Іспанського короля) [37, р. 193–195]. Паненберг (Pannenberg) в своїй статті "Християнство, Марксизм та Теологія Визволення" вказує на те, що багато критиків виступають проти використання марксизму, тому що вважають, що марксистські категорії не можуть слугувати зняттям для соціального аналізу без врахування його атеїстичного розуміння історії та людства в цілому. Наприклад марксистське розуміння економічних питань, які є причиною відчуження людей один від одного, не можна розглядати окремо від ідей Марксу, щодо природи самої людини, яка є продуктом своєї ж праці, а не вінцем Божого творіння [63, р. 215–226].

Отож, питання, яке може тут виникнути, є наступним: як розуміти Маркса та його ідеї, чи є він "вчителем" для християн? Пам'ятаєте, коли Ісус сказав: "бо один вам Наставник, Христос" (Євангеліє від Матфія 23:10). Дороті Солл (Dorothee Solle), засновниця "Християни за Соціалізм" (Christians for Socialism) якось сказала: "Ми знаходимося на початку нового розділу в Християнській історії. І вона не буде написана без Карла Маркса" [75, р. 130]. Беззаперечно, що представники Теології Визволення намагалися адаптувати марксистський революційний активізм для найнижчого прошарку суспільства, не адаптуючи при цьому матеріалізм (і тим паче атеїзм), який також присутній в марксизмі²⁰. Потрібно зрозуміти, що Теологія Визволення, за більшим рахунком, не зводить марксизм до рівня "догми" [62, р. 10]. З перспективи Теології Визволення, марксизм слід розуміти як метод [там само]. Але все одно, як говорить Собріно (Sobrinho), для багатьох латиноамериканських теологів марксизм завжди залишався спокутою [68, р. 14].

Представники Теології Визволення адаптували марксизм для їхньої теології в конкретному культурному контексті. Не зважаючи на всю критику, та на всі намагання нав'язати їм європейську чи північноамериканську

¹⁹ Наприклад, Біблія розглядає людство, як існуюче на перетині космічного конфлікту – боротьби між божественним та демонічним". Боротьба відбувається не між капіталом та працівником, чи гнобителем та пригнобленим (хоча ці конфлікти також можуть існувати), але між Богом та Сатаною, добром та злом. Якщо це так, то ми не можемо бути задоволеними марксистським аналізом. Взято з [66, р. 113].

²⁰ Марксистська філософія – є проголошення того, що "Комунізм починається з Атеїзму" [30, р. 252]. Але, як християни ми маємо розуміти всю слабкість такого твердження. Як можна побачити далі, я намагаюсь аргументувати, що комуністична ідея – добра ідея. Для мене нема ніякої проблеми в тому, щоб прийняти цю ідею, як гуманістичну, але не як атеїстичну.

теологію, представники теології Латинської Америки пішли своїм шляхом. В свій час Боніно (Bonino) відреагував, вставши на захист представників Теології Визволення, наступним чином: "Вони скоріше відкинуть позицію, при якій необхідно бути предметом академічної теології заходу, як якоїсь вигаданої норми, на яку слід рівнятися всім іншим теологіям. Вони також не будуть приймати участь в будь яких теологічних дебатах, якщо вони будуть абстрагуватися від конкретної ситуації, особливо якщо теорія, яка розглядається не має практичного застосування" [32, р. 86]. Представники Теології Визволення підтримують відоме твердження Фейєрбаха, який був викладачем Маркса: "До цього часу філософи пояснювали світ, наша задача полягає в тому, щоб його змінити" [73, р. 636].

Нема сумніву, що Маркс мав гуманістичні ідеї як об'єднати маси, чи як подолати капіталізм. Він вірив у "місце", де кожен може мати можливість реалізувати себе згідно своїх можливостей на підприємствах, які належать не багатіям, а колективам. Він мріяв про таке суспільство, в якому не буде вже один керувати іншим, там не буде війни, не буде революції, а тільки вселенське братство [75, р. 9]. Отже, задача Теології Визволення (так само, як і марксизму) є боротьба за справедливість. Теологи Визволення проголошують, що вони ні в якому випадку не відсторонюються від ранньої християнської традиції, навіть використовуючи марксистське вчення, як знаряддя для соціального аналізу. Слід зрозуміти, що представники цієї теологічної течії не адаптують марксизм, як філософський світогляд, чи загальний план для політичних дій. Краще сказати, що вони вважають, що визволення людини починається з розвитку економічної інфраструктури, нових робочих місця, соціальної стабільності, але на цьому воно не закінчується [75, р. 9]. Теологія Визволення, як політична теологія, цікавиться саме соціальним потенціалом марксистської критики капіталістичного суспільства та реальними засобами ведення класової боротьби, теоретично обґрунтованими в марксизмі [7, с. 17]. Деякі критики стверджують, що "Теологія Визволення" будується на засадах марксизму чи надихається їм. У всякому випадку слід сказати, що абсолютним двигуном "Теології Визволення" є не марксизм, а християнська віра. Саме специфіка Євангелія визначає "Теологію Визволення", саме воно є її серцем. Марксизм – це другорядна та периферійна ідея. Його використовують лише частково і тільки як знаряддя чи метод. Саме християнська віра асимілює і підсумовує марксистські елементи, а не навпаки. Віра включає їх виходячи з реальності бідних людей але, слід зазначити, перед тим, глибоко перетворює ці елементи, через що річ вже йде не про марксизм, а про критичну інтерпретацію дійсності [4, с. 225].

Висновки

Як вже було показано на протязі цієї роботи, марксистська теорія закликає нас до наукового аналізу тієї реальності, в якій ми знаходимось, за тією причиною, що завжди має існувати зв'язок між дією та аналізом цієї дії [32, р. XXVI]. Марксизм є дуже добрим знаряддям, яке може бути використано в революційній ситуації, як критична теорія сучасної соціальної структури в тому чи іншому регіоні нашої земної кулі. Саме з цією

причини, ми вважаємо, що християни можуть і навіть повинні адаптувати марксистські ідеї.

Християни часто використовують так звані "світські" методи, за допомогою яких можна наприклад: краще проповідувати в церкві (риторика), чи зробити церковне прославлення більш доступним для людей (концертна форма співу, сучасна музична апарата), чи привабити невірних до церковного служіння (реклама, піар проекти). Звичайно, що марксизм на протязі історії був пов'язаний з багатьма негативними практичними складовими, такими як: боротьбою з усіма формами релігії, революцією, яка ґрунтувалась на насильницькій діяльності, а також різноманітними утопічними мріями про "Ідеальну Державу". Але з іншого боку не слід забувати, що більшою мірою більша кількість марксистів мали ж таке відношення до вчення Маркса, як середньовічні хрестоносці до вчення Христа. Теорія та практика, яку ми знаходимо в роботах Маркса, має багато позитивних сторін, таких як боротьба за права знедолених, справедливості, соціальні реформи. В контексті Латинської Америки марксизм застосовувався для того, щоб змінити соціальні, економічні та політичні інститути, а також постав як соціальний метод завдяки якому можна зробити людей економічно та соціально вільними, тобто визволити від тих кордонів, які не перешкоджають людині бути самою собою [67, р. 670].

1. *Альтицер Т.* Смерть Бога / Т. Альтицер. – М. : Канон, 2010. – 222 с. 2. *Альтюссер Л.* За Маркса / Л. Альтюссер. – М. : Праксис, 2006. – 390 с. 3. *Бенсаїд Д.* Маркс. Інструкція по применению / Д. Бенсаїд. – М. : Институт общегуманных исследований, 2012. – С. 197. 4. *Бофф К.* Что такое "теология освобождения" на самом деле? // Религии мира. История и современность. Ежегодник. 1988. – М. : Главная редакция восточной литературы, 1990. – С. 220–225. 5. *Бофф К.* О "теологии освобождения" в Африке, Азии, Европе. Выступление на конференции, организованной итальянским католическим журналом "Тестимоньянц" (декабрь 1984) // Религии мира. История и современность. Ежегодник. 1988. – М. : Главная редакция восточной литературы, 1990. – С. 225–226. 6. *Бофф Л.* Заявление // Религии мира. История и современность. Ежегодник. 1988. – М. : Главная редакция восточной литературы, 1990. – С. 232–233. 7. *Вітер Д.* Неомарксистські ідеї в сучасній християнській теології // Колегія. Парадигми теології, філософії релігії і релігієзнавства. – 2011. – № 7 (20). – С. 9–24. 8. *Гренц С.* Глава 7. Возрождение имманентности в условиях угнетения. Богословие освобождения / С. Гренц, Р. Олсон // Богословие и Богословы XX века. – Черкассы : Коллоквиум, 2011. – С. 302–358. 9. *Гутьеррез Г.* Теология освобождения // Социально-политическое измерение христианства. Избранные теологические тексты XX столетия. – М. : Наука, 1994. – С. 204–214. 10. *Иглтон Т.* Почему Маркс был прав / Т. Иглтон. – М. : Карьера Пресс, 2012. – 295 с. 11. История Маркса // Логос. – 2011. – № 2 (81). – С. 167. 12. *Лукетти Р.* Литургия освобождения // Религии мира. История и современность. Ежегодник. 1988. – М. : Главная редакция восточной литературы, 1990. – С. 236–239. 13. *Маркс К.* Капитал. Критика Политической Экономии. Т. 1. Кн. 1. Процесс производства капитала / К. Маркс. – М. : Политиздательство, 1983. – 592 с. 14. *Маркс К.* К еврейскому вопросу // Карл Маркс и Фридрих Энгельс. Сочинения. Т. 1. – Изд. 2-е. – М. : Государственное издательство политической литературы, 1955. – С. 382–413. 15. *Маркс К.* К критике Гегелевской философии права. Введение // Карл Маркс и Фридрих Энгельс. Сочинения. Т. 1. – Изд. 2-е. – М. : Государственное издательство политической литературы, 1955. – С. 414–429. 16. *Маркс К. и Энгельс Ф.* Манифест коммунистической партии // Карл Маркс и Фридрих Энгельс. Сочинения. Т. 4. – Изд. 2-е. – М. : Государственное издательство политической литературы, 1955. – С. 419–459. 17. *Меринг Ф.* Карл Маркс. История его жизни / Ф. Меринг. – М. : Государственное издательство политической литературы, 1957. – 550 с. 18. *Метц И.* К диалогу между христианами и марксистами // Социально-политическое измерение христианства. Избранные теологические тексты XX столетия. – М. : Наука, 1994. – С. 186–198. 19. *Мосионжник Л.* Классический и современ-

ный марксизм / Л. Мосионжник. – Кишинев : Топал, 2011. – С. 450. 20. *Москалю Я.* Христология визволення // Нарис Христологічної доктрини. Львівська Богословська Академія. Посібники з богослов'я. – Львів : Видавництво ЛБА, Свічадо, 1998. – С. 78–80. 21. На одних дорогах. Христiane и сандинисты в Никарагуа // Религии мира. История и современность. Ежегодник. 1988. – М. : Главная редакция восточной литературы, 1990. – С. 239–240. 22. Послание организации "Церковь и общество в Латинской Америке" съезду Боливийского рабочего центра // Религии мира. История и современность. Ежегодник. 1988. – М. : Главная редакция восточной литературы, 1990. – С. 233–236. 23. *Поташинская Н.* Теология освобождения документы и материалы // Религии мира. История и современность. Ежегодник. 1988. – М. : Главная редакция восточной литературы, 1990. – С. 217–219. 24. Революция в церкви. Теология освобождения. Документы и материалы / сост. Н. Поташинская. – М. : Международные отношения, 1990. – 327 с. 25. *Peati Ф. 7.* Богословие освобождения // Бог в XX веке. Человек – путь к пониманию Бога (западное богословие XX века). – СПб. : Европейский дом, 2002. – С. 142–146. 26. *Сезундо Х.* Освобождение теологии // Социально-политическое измерение христианства. Избранные теологические тексты XX столетия. – М. : Наука, 1994. – С. 214–220. 27. *Тисельтон Э.* Глава 13. Герменевтика освобождения и постколониальная герменевтика // Герменевтика. – Черкассы : Коллоквиум, 2011. – С. 275–299. 28. Христианская свобода и освобождение. Отрывки из инструкции Конгрегации доктрины веры // Религии мира. История и современность. Ежегодник. 1988. – М. : Главная редакция восточной литературы, 1990. – С. 226–232. 29. *Berryman P.* Liberation Theology / P. Berryman. – New York : Pantheon Book, 1987. – 222 p. 30. *Bockmuehl N.* Karl Marx's Negation of Christianity. A Theological Response // Evangelical Review of Theology. – 1985. – Vol. 9, № 3. – С. 251–263. 31. *Bonino J.* Christians and Marxists: The Mutual Challenge to Revolution / J. Bonino. – Grand Rapids : William B. Eerdmans, 1976. – 160 p. 32. *Bonino J.* Doing Theology in the Revolutionary Situation / J. Bonino. – Philadelphia : Fortress Press, 1975. – 179 p. 33. *Comblin J.* On the theology of revolution // Theology Digest. – 1977. – Vol. 25, № 2. – P. 134–138. 34. *Conn H.* Theologies of Liberation: An Overview // Tension in Contemporary Theology / ed. by S. Gundry, A. Johnson. – Chicago : Moody Press, 1979. – P. 327–393. 35. Christians and Socialism Documentation of the Christians for Socialism Movement in Latin America / ed. by J. Eagleson. – Maryknoll : Orbis Books, 1975. – 246 p. 36. *Escobar S.* A Latin American critique of a Latin American Theology // Evangelical Review of Theology. – 1983. – Vol. 7, № 1. – P. 48–62. 37. *Escobar S.* La Fe Evangelica y las Teologias de la Liberacion / S. Escobar. – El Paso : Casa Bautista, 1987. – 224 p. 38. *Feil E.* The Theology of Revolution: a critique // Theology Digest. – 1971. – Vol. 19, № 3. – P. 220–225. 39. *Ferm D.* Contemporary American Theologies. A Critical Survey / D. Ferm. – New York : The Seabury Press, 1981. – 192 p. 40. *Gents W.* Liberation Theology // The Dictionary of Bible and Religion / ed. by W. Gentz. – Nashville : Abingdon Press, 1986. – P. 615–616. 41. Frontiers of Theology in Latin America / ed. by R. Gibellini. – New York : Orbis Books, 1979. – 321 p. 42. *Grenz S.* 20th Theology / S. Grenz, R. Olson. – Downers Grove : Intervarsity Press, 1992. – 393 p. 43. *Gutierrez G.* A Theology of Liberation. History, Politics and Salvation / G. Gutierrez. – New York : Orbis Books, 1988. – 264 p. 44. *Gutierrez G.* Teologia de La Liberacion / G. Gutierrez. – Lima, 1971. – 352 p. 45. *Hesselgrave D.* The Poor: A Case of Mistaken Identity // Evangelical Missions Quarterly. – 2003. – Vol. 39, № 2. – P. 152–162. 46. Readings in Christian Theology / ed. by P. Hodson, R. King. – Philadelphia : Fortress Press, 1988. – Vol. 2. – 213 p. 47. *Joyse M.* Jacques Maritain. Integral Humanism (1936) // First Things. – 2000. – № 101. – P. 49–50. 48. *Kärkkäinen V.* Christology. A Global Introduction / V. Kärkkäinen. – Grand Rapids : Baker Academic, 2003. – 304 p. 49. *Lane T.* Concise History of Christian Thought / T. Lane. – Oxford : Lion Publishing, 1984. – 346 p. 50. *LeRoy Long Jr. E.* Facing Terrorism / E. LeRoy Long Jr. – Louisville : Westminster John Knox Press, 2004. – 128 p. 51. *Lyon D.* Sociology and the Human Image / D. Lyon. – Downers Grove : Intervarsity Press, 1983. – 224 p. 52. *Marx K.* On Religion / K. Marx, F. Engels. – New York : Harper and Row, 1973. 53. *McGovern A.* Marxism, liberation theology and John Paul II // Theology Digest. – 1985. – Vol. 32, № 2. – P. 103–106. 54. *McGovern A.* Marxism an American Christian Perspective / A. McGovern. – New York, 1984. – 352 p. 55. *McGrath A.* An Introduction to Christian Theology / A. McGrath. – Oxford : Blackwell Publisher, 1997. – 616 p. 56. *MacLellan D.* Marx, Karl (1818–83) // The Blackwell Encyclopedia of Modern Christian Thought / ed. by A. McGrath. – Oxford : Blackwell Publishing, 1993. – P. 360. 57. *MacLellan, D.* Marxism // The Blackwell Encyclopedia of Modern Christian Thoughts / ed. by A. McGrath. – Oxford : Blackwell Publishing, 1993. – P. 360–366. 58. Karl Marx: Selected Writings / D. MacLellan. – Oxford : Oxford University Press, 1977. – 338 p. 59. *MacLellan D.* Marx / D. MacLellan. – Glasgow : Fontana, 1975. – 90 p. 60. *Meszaros I.* Marx's Theory of Alienation / I. Meszaros. – New York : Harper Torchbooks, 1972. 61. Christianity and Socialism / ed. by J.-B. Metz, J.-P. Jossua. – New York : Seabury Press, 1977. 62. *Nash R.* Liberation Theology.

Soldiers of the Cross or of Marx? // Eternity. – 1986. – July/August. – P. 15–22. 63. *Pannenberg W.* Christianity, Marxism, and Liberation Theology // Christian Scholar's Review. – 1989. – № 18/3. – P. 215–26. 64. *Parkes H.* Marxism an Autopsy / H. Parkes. – Chicago : Phoenix Books, 1939. 65. The World Treasure of Modern Religion Thought / ed. by J. Pelikan. – Boston : Little Brown and Company, 1990. – 635 p. 66. *Roberts D.* Liberation Theologies: Looking at Poverty from the Underside // Evangelical Review of Theology. – 1986. – Vol. 10, № 2. – P. 110–114. 67. *Sanks H.* Liberation Theology and the Social Gospel Variations on a Theme // Theological Studies. – 1980. – Vol. 41, № 4. – P. 668–682. 68. Systematic Theology. Perspectives from Liberation Theology / ed. by J. Sobrino. – New York : Orbis Book, 1990. – 302 p. 69. *Sobrino J.* Jesus' Relationship with the Poor and Outcast: It's Important for Fundamental Moral Theology // Concilium. – 1979. – Vol. 130. – P. 12–20. 70. The Marx-Engels Reader / ed. by R. Tucker. – New York : W. W. Norton & Company, 1978. – 788 p. 71. *Volf M.* Work in Spirit. Toward Theology of Work / M. Volf. – Oxford : Oxford University Press, 1991. – 268 p. 72. *Wagner P.* Latin American Theology: Radical or Evangelical? The Struggle for the Faith in a Young Church / P. Wagner. – Grand Rapids : Eerdmans, 1970. – 118 p. 73. *Webster D.* Liberation Theology // Evangelical Dictionary of Theology / ed. by W. Elwell. – Grand Rapids : Baker Book House Company, 1999. – P. 635–637. 74. *Westphal M.* Suspicion & Faith / M. Westphal. – Grand Rapids : William B. Eerdmans Publishing Company, 1993. – 296 p. 75. *Wurmbrand R.* Marx & Satan / R. Wurmbrand. – Westchester : Crossway, 1986. – 143 p. 76. Christian left [Electronic source]. – Access mode: http://en.wikipedia.org/wiki/Christian_left. 77. Christian Socialist [Electronic source]. – Access mode: <http://www.christiansocialist.org.uk/magazinlatest.html>. 78. *Cleary E.* Crisis and Change: The Church in Latin America Today // New Social Structure: Grassroots Christian Communities. Puebla Final Document, part 4, chapter 1 [Electronic source]. – Access mode: <http://www.dominicans.org/~eclarey/crisis/crisis04.htm>.

Надійшла до редколегії 14.09.12

УДК 271/279

I. В. Кондратьєва, канд. філос. наук, доц., КНУТШ

КОНФЕСІОНІМИ ДАВНІХ СХІДНИХ ЦЕРКОВ: ЇХ ТРАДИЦІЙНІ ФОРМИ ТА МОДИФІКАЦІЇ

В статті розкривається сутність конфесіонімів Давніх Східних церков. Характеризується своєрідність їх традиційних форм та історичні модифікації. Аналіз здійснено на основі історичних матеріалів, літературних джерел, літургійних практик та мовних особливостей.

Ключові слова: православні, етнічні, конфесійні, традиція, християнських світ, Давні східні церкви.

В статье раскрывается сущность конфессионимов Древних Восточных церквей. Характеризуется своеобразие их традиционных форм и исторические модификации. Анализ осуществлен на основе исторических материалов, литературных источников, литургических практик и языковых особенностей.

Ключевые слова: православные, этнические, конфессиональные, традиция, христианский мир, Древние восточные церкви.

The article reveals the essence of "confessionimiv" ancient Eastern churches. Characterized by originality of their traditional forms and historical modification. The analysis was performed on the basis of historical materials, literature, liturgical practices and linguistic features.

Keywords: Orthodox, ethnic, religious, tradition, Christian world, ancient Eastern church.

Давні Східні церкви (Орієнтальні, Дохалкідонські) умовно об'єднані в релігієзнавстві не за конфесійним а історико-географічним принципом. Іноді виникають суперечливі питання щодо ідентифікації цих інституцій. В сучасному українському релігієзнавстві бракує системного викладу історії виникнення та існування цих інституцій і навіть офіційна назва цих давніх церков іноді спотворюється, що викликає низку неузгоджено-